

УДК 343

V. Matviychuk

GENERIC OBJECT OF A CRIME OF VIOLATION OF INVIOLABILITY OF PRIVATE LIFE

В.В. Матвійчук*аспірант кафедри**кримінального права, кримінології,**цивільного та господарського права**ВНЗ «Національна академія управління»*

РОДОВИЙ ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ

Постановка проблеми. Питання, що стосуються родового об'єкта злочину, передбаченого ст. 182 КК України, має неоціненне значення як для кримінально-правової доктрини, так і для правозастосовної практики та реформування кримінального законодавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема родового об'єкта злочину, передбаченого ст. 182 КК України, займалися такі вчені: І.О. Зінченко, М.К. Гнетнев, О.М. Готін, М.В. Мазур, О.О. Семенюк, П.П. Андрушко, С.Я. Лихова та ін. Проте до цього часу зазначені питання не отримали належного висвітлення.

Мета статті полягає у дослідженні родового об'єкта злочину порушення недоторканості приватного життя.

Основні результати дослідження. Відповідно до традиційного підходу, що склався у вітчизняній кримінально-правовій науці та в кримінальному праві країн СНД, юридичний аналіз злочину порушення недоторканості приватного життя почнемо з дослідження родового об'єкта посягання, оскільки саме об'єкт визначає криміналізацію суспільно небезпечного діяння. Об'єкт слугує і відправним критерієм кваліфікації злочину [1, с. 62–63]. Слід звернути увагу на те, що будь-який злочин посягає на певний об'єкт, завдає йому істотної шкоди або ставить під загрозу завдання такої шкоди і суспільні відносини [2, с. 52; 3, с. 302]. Зважаючи на це, можна стверджувати, що будь-яке злочинне діяння неможливе без об'єкта, проти якого воно спрямоване.

У кримінально-правовій доктрині існують різноманітні підходи до пояснення об'єкта злочину. Так, до найбільш поширених історичних концепцій об'єкта злочину в теорії кримінального права В.К. Грищук пропонує віднести такі: 1) об'єкт злочину – суб'єктивне право (В.Д. Спасович); 2) об'єкт злочину – захищений інтерес (Ф. Ієрінг, Ф. Ліст, Б.С. Нікіфоров); 3) об'єкт злочину – блага та інтереси, що охороняються законом (правові блага) (А.Н. Круглевский, Г.В. Колоколов, Є.Я. Нимировський); 4) об'єкт злочину –

безпека і добробут громадян (О.Ф. Кістяківський); 5) об'єктом злочину є: а) правові норми і конкретні блага та інтереси (М.Д. Сергієвський); б) посереднім об'єктом є порушений припис, норма, а безпосереднім – суспільне відношення, що є реальним проявом цього припису (І.Я. Фойніцький); в) з формального боку є блага та інтереси, що охороняються цією нормою (Л.С. Білогриць-Котляревський); г) норми права в реальному бутті (М.С. Таганцев); 6) об'єкт злочину – окремі особи чи групи осіб (П.Д. Калмиков); 7) об'єкт злочину охоронювані кримінальним законом суспільні відносини (А.А. Піонтковський, Є.А. Фролов) [4, с. 159–164].

Переконливим, на нашу думку, є узагальнення найбільш поширених сучасних концепцій об'єкта злочину в теорії кримінального права, зроблене професором В.К. Грищуком, яке він сформулював так: 1) об'єкт злочину – охоронювані кримінальним законом суспільні відносини (В.Я. Тацій, М.Й. Коржанський, М.І. Бажанов, А.В. Савченко, Б.О. Кирись, В.О. Навроцький, Н.О. Гуророва, Ю.Л. Шевцов та ін.); 2) об'єкт злочину – це соціальні блага (цінності), що охороняються кримінальним законом (П.С. Матишевський, Є.В. Фесенко, С.Б. Гавриш); 3) об'єкт злочину – людина незалежно від віку, розумового розвитку, соціального статусу, тощо (Г.П. Новосьолов); 4) об'єкт злочину – окремі особи або багато осіб (П.Я. Козаченко, З.А. Незнамова); 5) об'єкт злочину – охоронювані кримінальним законом соціально значущі цінності, інтереси, блага (А.В. Пашковська, А.В. Наумов); 6) об'єкт злочину – суспільні відносини, які є відповідним порядком, встановленими приписами правових норм, а також соціальні блага (Г.В. Чеботарева); 7) об'єкт злочину двоякий – соціальна оболонка є завжди першим об'єктом, а всі інші об'єкти перебувають всередині цієї оболонки (В.М. Трубніков); 8) об'єкт злочину – охоронюваний кримінальним законом порядок суспільних відносин (О.М. Костенко, П.П. Андрушко, А.В. Ландіна); 9) об'єкт злочину – особливо цінні суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом [4, с. 166].

На підставі проведеного дослідження, ми можемо стверджувати, що такий підхід набув поширення і розвитку в теорії кримінального права і до його прибічників слід віднести: Я.М. Брайніна [5, с. 70], В.К. Грищука [4, с. 166], В.М. Кудрявцева [6, с. 130], А.А. Музику [7, с. 25], Л.В. Левицьку, Т.О. Мудрака, О.В. Сіренька, П.В. Цимбала [8, с. 18], А.В. Савченка, В.В. Кузнецова і О.Ф. Шанька [9, с. 79], В.К. Матвійчика [10, с. 21], В.Я. Тихого, В.Я. Тація [11, с. 21], В.І. Борисова [12, с. 4].

Крім вищевказаних сучасних концепцій об'єкта, існують ще й інші. Так, С.Я. Лихова [13, с. 79], Ю.М. Жмур [14, с. 3] підтримують і розвивають концепцію, яка ґрунтується на тому, що об'єктом злочину є правовідносини. У той же час В.П. Ємельянов стверджує, що об'єктом злочину є охоронювані кримінальним законом конкретні сфери життєдіяльності людей, які і виступають безпосередніми об'єктами злочинів як реальних явищ дійсності [15, с. 214–215].

Слід звернути увагу на те, що в юридичній літературі приводиться й інша періодизація та класифікація розвитку концепцій об'єкта злочину, наприклад, в історії розвитку вчення про об'єкт злочину виділяють такі етапи:

1) перший етап (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) характеризується наявністю різних концепцій, до числа яких інколи відносять так звані теорії суб'єктивного права, норми права і правові блага; 2) другий етап розробки вчення про об'єкт злочину – період домінування у нашій державі марксистсько-ленінського вчення, керуючись яким вітчизняна кримінально-правова наука взяла за основу тезу: «Об'єкт злочину – це суспільні відносини, і тільки вони»; 3) третій етап – це сучасні концепції об'єкта злочину. Кримінально-правова теорія вже не декларує єдність думок, оскільки не тільки в наукових, але й у навчальних джерелах все більше проявляється два основних, концептуальних підходи до трактовки поняття об'єкта злочину [16, с. 336]. Ми схилиємося до думки Г.П. Новосолова, що більша частка прибічників третього етапу зорієнтована на таке вирішення питання про концепцію об'єкта злочину, яка мала місце в радянській період в науці, тобто об'єктом злочину визнаються суспільні відносини [16, с. 336]. Варто також зауважити, що в останнє десятиріччя з'явилося немало прихильників другого підходу, яких об'єднує критичне сприйняття ідеї про те, що об'єктом злочину виступають суспільні відносини і тільки вони [16, с. 337].

Професор П.П. Андрушко запропонував певні уточнення до узагальнення концепцій об'єкта, яку сформулював В.К. Грищук. Під об'єктом злочину дослідник розуміє соціальні цінності, натомість порядок відносин (взаємовідносин) між суб'єктами розглядає як вид соціальних зв'язків між суб'єктами, які, у свою чергу, є одним із видів соціальних цінностей, що охороняються кримінальним законом [17, с. 5]. Також П.П. Андрушко звернув увагу на те, що С.Б. Гавриш дотримується концепції об'єкта злочину як правового блага, тоді як об'єкт злочину – соціальні блага (цінності), що охороняються кримінальним законом [17, с. 5–7].

Оскільки проблема об'єкта злочину загалом не є предметом нашого пошуку, то у межах пропонованого дослідження ми приєднуємося до дослідників, які розглядають об'єкт злочину, дотримуючись концепції суспільних відносин (В.Я. Тацій, В.К. Грищук, В.К. Матвійчик, А.А. Музика, М.Й. Коржанський, В.О. Навроцький, В.І. Борисов та ін.).

На основі триступеневої класифікації об'єктів злочинів визначимо місце норми, що нами досліджується (ст. 182 КК України), у системі Особливої частини КК України, її значення, проведемо дослідження родового об'єкта злочину порушення недоторканості приватного життя. Такий пошук стане реальним, якщо вдасться встановити родовий і, в подальшому, безпосередній об'єкти злочину, передбаченого ст. 182 КК України. Ця класифікація базується на співвідношенні філософських категорій: загального, особливого та окремого і, відповідно, включає три рівні об'єктів: загальний, родовий, безпосередній [7, с. 81–82; 18, с. 124–125; 11, с. 60–62; 19, с. 56–57]. Зазначену тричленну класифікацію об'єктів злочинів, як свідчить наше дослідження, підтримує переважна більшість науковців у галузі кримінального права. Згідно із загальноприйнятим підходом, загальний об'єкт злочину – це вся сукупність суспільних відносин, що поставлені під охорону кримінального закону, родовий об'єкт злочину – це група суспільних відносин, тотожних або однорідних за

своєю сутністю, на які посягають декілька або більше злочинів, а безпосередній об'єкт злочину – це конкретні суспільні відносини, які охороняються кримінально-правовою нормою.

Існують різні тлумачення родового об'єкта злочинів, що стосуються порушення недоторканості приватного життя, в системі яких знаходяться і досліджувані суспільні відносини, на які посягають діяння, передбачені ст. 182 КК України: 1) суспільні відносини, що забезпечують нормальну життєдіяльність особи [20, с. 91]; 2) виборчі, трудові та інші особисті права і свободи людини і громадянина [21, с. 89]; 3) суспільні відносини з приводу реалізації найбільш важливих потреб [22, с. 126]; 4) суспільні відносини, що забезпечують конституційні права та свободи людини і громадянина [23, с. 92]; 5) суспільні відносини у сфері основних конституційних прав і свобод людини і громадянина [24, с. 69]; 6) конституційні права і свободи людини і громадянина [25, с. 106; 26, с. 355–358]; 7) суспільні відносини, що забезпечують вільне і безперешкодне здійснення громадянами гарантованих Конституцією України виборчих, трудових і інших особистих прав і свобод людини і громадянина [27, с. 193]; 8) вільне і безперешкодне здійснення громадянами України всієї сукупності виборчих, трудових та інших прав і свобод, передбачених і гарантованих Конституцією [28, с. 226–227]; 9) сукупність основних конституційних прав і свобод (політичних, трудових та ін.) українських громадян, а також права і свободи іноземних громадян та осіб без громадянства [29, с. 153–154]; 10) суспільні відносини у сфері основних конституційних прав і свобод людини і громадянина [30, с. 330]; 11) три групи злочинів, родовими об'єктами є: правовідносини, які складаються з приводу реалізації громадянських (особистих) прав (стст. 162–163, 164–169, 178–181, 182 КК); політичні правовідносини, змістом яких є конституційні форми безпосередньої демократії в Україні (стст. 157, 158, 158-1, 159, 159-1, 160 КК); правовідносини, пов'язані із реалізацією громадянами права на працю та інші соціальні права – соціальні правовідносини (стст. 172-175) [31, с. 14–15]; 12) сукупність політичних, трудових і деяких інших прав радянських громадян, а також іноземців, осіб без громадянства, які проживають у нашій країні [32, с. 4]; 13) охоронювані кримінальним законом суспільні відносини, що забезпечують конституційні права та свободи людини і громадянина [33, с. 369]; 14) для цього розділу властиві три родових об'єкти злочину:

1) це суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони (громадянських) прав і свобод людини і громадянина;

2) це суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони політичних прав і свобод громадян України;

3) це суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони економічних і соціальних прав і свобод людини і громадянина [34, с. 95].

Аналіз існуючих точок зору стосовно родового об'єкта цих злочинів свідчить, що вони є дещо суперечливими або помилкового ототожнюють об'єкт злочину (суспільних відносин) з предметом злочину, з інтересами, а іноді стосуються діяння, порядку, діяльності, відповідного стану тощо. По-перше, це зумовлено тим, що в авторів відсутнє намагання дослідити вну-

трішню сторону і зміст відносин, які є об'єктом певних видів злочинів проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина, визначити їх співвідношення із суміжними групами суспільних відносин. По-друге, це спричинено тим, що не існує єдиного розуміння відносин діянь, передбачених розділом п'ятим Особливої частини Кримінального кодексу України, як об'єкта кримінально-правової охорони. По-третє, автори публікацій по-різному розуміють предмет відносин як складову частину (елемент) об'єкта злочину. І нарешті, автори недостатньо обґрунтовано тлумачать положення Конституції України і чинного законодавства, ігноруючи науковий підхід до з'ясування та тлумачення тих чи інших явищ.

До зазначеного вище відступу ми повернемося після аналізу зазначених точок зору на визначення родового об'єкта злочинів, що стосуються порушення недоторканості приватного життя.

Необхідно звернути увагу на те, що прихильники першого судження стверджують, що родовим об'єктом злочинів є суспільні відносини, які забезпечують нормальну життєдіяльність особи. Так, Н.Ю. Турищева використовує надто загальну термінологію: «нормальна», «життєдіяльність особи» [20, с. 91]. Такий підхід науковця змушує нас звернутися до довідкових джерел. Термін «життєдіяльність» має такий зміст: 1) «Життєдіяльність – сукупність процесів, які відбуваються у живому організмі, слугують підтримці в ньому життя та є проявами життя. Для життєдіяльності характерний обмін речовин»; 2) «Життєдіяльність може полягати як в активному переміщенні у просторі для підтримки обміну речовин та складніших діяч, так і в нерухомому існуванні з обміном поживних речовин із зовнішнім середовищем» [35]. Натомість термін «Життєдіяльність людини – це спосіб її існування, та нормальна буденна діяльність і відпочинок. Життєдіяльність протікає у постійному контакті із середовищем. Комфортними називаються такі параметри навколишнього середовища, які дозволяють створити найкращі для людини умови життєдіяльності». З'ясування суті перерахованих нами термінів лише вкотре засвідчує, що вони не пояснюють ні форму, ні зміст суспільних відносин, які стосуються родового об'єкта злочинів, передбачених розділом п'ятим Особливої частини КК України та інших держав. До того ж термін «нормальний» означає, «1. Який не має відхилень від норми; який відповідає загальноприйнятим нормам, установленим вимогам і т. ін.; звичайний. (Він хотів одного: якось налагодити нормальні стосунки з тими, від кого залежала спокійна робота інституту (Натан Рибак, Час, 1960, 798); – Ми впорскували їй пеніцилін, збили температуру до нормальної (Олесь Донченко, V. 1957, 433); Психічно здорова людина. Він був не зовсім нормальний... Часто не давав спати ночами та розказував жахи (Юрій Яновський, 1, 1958, 110)» [36, с. 433]. Зазначені терміни мають сумнівне відношення до визначення родового об'єкта цих злочинів. П.П. Андрушко, розглядаючи родовий об'єкт цих злочинів, наполягає, що ним є виборчі, трудові та інші особисті права і свободи людини і громадянина, а не суспільні відносини, що є помилкою, оскільки не відповідає призначенню такої охорони. Крім того, таке визначення є простим повторенням названого розділу п'ятого КК України.

М.М. Лапунін вважає, що родовим об'єктом цього злочину є суспільні відносини з приводу реалізації найбільш важливих потреб. Дослідник використовує при цьому такі термінами, як «реалізація», «найбільш важливі потреби». Проте термін «реалізація» означає: «Дія за знач. реалізувати. Апаратна реалізація, спец. – рішення тієї чи іншої задачі тільки за допомогою технічних засобів, без використання програмного забезпечення. Програмна реалізація, спец. – рішення тієї чи іншої задачі програмним шляхом» [37, с. 1204]. Отже, цей термін не може бути використаний у визначенні родового об'єкта злочинів, до яких відноситься діяння, передбачене ст. 182 КК України. Натомість термін «реалізувати» означає: «...1. Здійснювати, робити реальним, втілювати що-небудь у життя. 2. Переводити на гроші, продавати» [36, с. 1204]. Цей термін також не можна використовувати для визначення родового об'єкта злочинів, передбачених розділом п'ятим Особливої частини КК України, оскільки він містить зміст, що не збігається з функцією кримінально-правової охорони відповідних суспільних відносин. Стосовно терміна «найбільш важливі потреби», то його визначення відсутнє, тому потрібно з'ясувати значення його складових: «найбільше», «важливий», «потреби». Так, «найбільше, найбільш», «...присл. 1. Більше за все, більше за інших; особливо. 2. У сполуч. з прикметником і прислівником уживається для творення найвищого ступеня якості» [37, с. 717]. Натомість термін «важливий» означає «...1. Який має важливе, особливе значення. // у знач. ім. важливе, -вого, с.» [37, с. 108].

Прислівник «найбільш» у сполученні з прикметником «важливий» вживається для творення найвищого ступеня якості і в такому поєднанні не може використовуватися для визначення родового об'єкта цих злочинів.

Термін «потреби» означає «...перев. мн. Те, без чого не можна обійтись: вимоги, які необхідно задовольнити...» [37, с. 1090], тому сполучення слів «найбільш важливі потреби людини», яке використане М.М. Лапунін для визначення родового об'єкта злочинів, одним із яких є діяння, передбачене ст. 182 КК України, є найважливішою потребою людини (в ієрархії потреб людини).

Автор четвертої точки зору І.О. Зінченко, формулюючи визначення родового об'єкта злочину, передбаченого розділом п'ятим КК України, необґрунтовано розширив групу (рід) суспільних відносин усією сукупністю конституційних прав і свобод людини і громадянина, що не відповідає змісту статей цього розділу КК України. Дещо необґрунтовано розширює перелік відносин А.П. Бабій, вказуючи, що цим розділом охоплюються «основні конституційні права і свободи людини і громадянина», О.О. Семенюк охоплює всі конституційні права та свободи людини і громадянина, тоді як основним серед них є невід'ємне право на життя (ст. 27), на повагу до гідності особи (ст. 28), на свободу та особисту недоторканність (ст. 29), на недоторканність житла (ст. 30), на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), на громадянство та його зміну (ст. 25), на втручання в особисте та сімейне життя (ст. 32) [38, с. 285]. Крім того, на наше переконання, А.П. Бабій не враховує, що політичні права і свободи реалізуються у сфері політичних відносин і те, що, на відміну від громадянських, політичними пра-

вами і свободами користуються лише громадяни України. Також А.П. Бабій не враховує, що Конституцією України передбачені ще й економічні, соціальні, культурні та екологічні права і свободи (передбачені стст. 41, 42, 43, 44, 45, 46, 49, 50, 51, 53, 54 та ін. Конституції України). Таке визначення родового об'єкта злочину потребує більшої конкретизації суспільних відносин, які охоплюються розділом п'ятим Особливої частини КК України.

Прихильники шостої точки зору, зокрема М.І. Мельник, А.В. Савченко, В.В. Кузнєцов, О.Ф. Штанько, надто широко сформулювали родовий об'єкт злочину, оскільки конституційні права включають як основні права і свободи людини і громадянина, так і політичні, економічні, соціальні, культурні та екологічні права і свободи. Крім того, формулюючи родовий об'єкт цих злочинів, як це видно з праці П.П. Андрушка, дослідники не зазначають, що ними є суспільні відносини, зводять об'єкт до переліку прав і свобод.

Н.О. Гуророва пропонує, на наш погляд, більш прийнятне визначення родового об'єкта цих злочинів, робить спробу конкретизувати їх, але лише стосовно виборчих і трудових прав. Таке визначення родового об'єкта цих злочинів є неповним. Подібне визначення родового об'єкта формулює О.С. Сутула, який нехтує положенням стосовно суспільних відносин та обмежується у визначенні родового об'єкта цих злочинів лише громадянами України.

Не відзначається оригінальністю визначення родового об'єкта цих злочинів, запропоноване І.В. Хохлові та Ю.В. Александровим, у якому відсутнє посилання на суспільні відносини, проте наявні і позитивні моменти, оскільки автори поширюють права і свободи на українських громадян, іноземних громадян та осіб без громадянства. Надто широке визначення пропонує О.О. Майданик, крім того, словосполучення «основні конституційні права», сукупність «політичних, трудових та деяких інших прав» не має належного трактування.

Нам імпонує підхід до визначення родових об'єктів злочинів, запропонований С.Я. Лиховою. Проте відхід від концепції суспільних відносин та наполягання на концепції кримінально-правової охорони правовідносин не є прийнятним і обґрунтованим. Це пояснюється тим, що кримінальне право охороняє не лише суспільні відносини, врегульовані іншими галузями права, але й іншими соціальними нормами. Крім того, цікавою є позиція Ю.В. Орлова з приводу родового об'єкта цих злочинів, але родовий об'єкт суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони (громадських) прав і свобод людини і громадянина, трактується надто загальною.

З метою подальшого дослідження родового об'єкта злочинів, передбачених розділом п'ятим Особливої частини КК України, потрібно звернутися до з'ясування прав і свобод людини і громадянина, але при цьому слід погодитися з висловлюваннями В.К. Матвійчука, що права, свободи людини і громадянина в системі суспільних відносин, що підлягають кримінально-правовій охороні, лише при посяганні на них стають об'єктами злочинів [39, с. 106–108].

Слід звернути увагу на те, що питанню визначення понять «права», «свободи» в юридичній літературі приділяється значна увага. Проте позиції вчених щодо понять «права» і «свободи» людини і громадянина різняться.

Так, одні з них ці поняття ототожнюють, натомість інші фахівці наполягають на тому, що хоча ці поняття і близькі за містом, вони все ж таки не є тотожними. Можна погодитися з твердженням П.П. Андрушка, що таке становище зумовлене тим, що Конституція України, у якій вживаються ці терміни, не проводить чіткої різниці між ними, хоча і вживає їх альтернативно [21, с. 112]. При розгляді питань кримінальної відповідальності за окремі види злочинів, об'єктами яких є відносини, що забезпечують умови з охорони прав і свобод людини і громадянина, як правило, посилаються і беруть за основу їх визначення із загальної теорії права й теорії конституційного права. У цьому контексті слід констатувати, що проблеми поняття, змісту, обсягу та співвідношення термінів «права» та «свободи» людини і громадянина, а також «суспільні відносини, що поставлені під охорону кримінального закону», які вживаються в кримінальному праві, та критерії їх класифікації в теорії конституційного права і загальній теорії права є неоднозначними. Так, класифікація основних конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачених другим розділом Конституції України, у теорії конституційного права та загальній теорії права здійснюється за різними критеріями. Наприклад, у теорії конституційного права існують такі класифікації: 1) за суб'єктом права (права людини і громадянина поділяються індивідуальні та колективні); 2) за генезою (природні та похідні від них); 3) за змістом (сферами життєдіяльності – особисті або громадянські, політичні, економічні, соціальні, культурні); 4) за ступенем абсолютизації (такі, що не підлягають будь-якому обмеженню, та такі, що законодавчо можуть обмежуватись); 5) за важливістю (пріоритетністю); 6) за характером утворення (основні, додаткові, похідні) та ін. [40, с. 214].

У загальній теорії права існує така класифікація основних прав і свобод людини і громадянина: 1) права людини і громадянина за їх значимістю: а) основні – необхідні для нормального існування і розвитку; б) допоміжні – похідні, що не є життєво необхідними, але надають додаткові можливості; 2) права людини за суб'єктивним складом їх здійснення: а) індивідуальні, які здійснюються одноосібно – право на свободу і віросповідання, право на одержання вищої освіти тощо; б) колективні, які можуть реалізовуватися тільки колективними діями суб'єктами права – право на створення політичних партій, право демонстрацій та ін.; 3) індивідуально колективні, які здійснюються об'єднаними діями, як індивідуальними, так і колективними, – права людини і громадянина за фіксацією в них негативного і позитивного аспектів свободи: а) негативні аспекти свободи, які свідчать про невтручання держави, незалежність від неї при здійсненні громадянських і політичних прав (основні абсолютні права): свободи віросповідань і свободи совісті; право на особисту свободу; право на набуття і недоторканість приватної власності; свобода пересування по території всієї держави; таємниця і недоторканість переписування; свобода слова, думки та об'єднань; право на недоторканість житла; свобода вибору професії. Ці права називають «правами свободи», «правами громадянських свобод» чи «громадянськими свободами і правами». Вони відрізняються від «політичних свобод і прав», під якими розуміють право на участь громадян у владі, активне і пасивне право, право громадян брати участь в управлінні спра-

вами держави, право громадянина особисто звертатися в державні органи та органи місцевого самоврядування тощо); б) позитивні аспекти свободи, які свідчать про втручання держави, залежність від неї при здійсненні економічних, соціальних і культурних прав: право на освіту, свобода будь-якої творчої діяльності, право на інтелектуальну власність, право на використання своїх здібностей і майна, право на соціальну безпеку і захист в умовах безробіття, право на сприятливе навколишнє природне середовище, право на охорону здоров'я і медичну допомогу, право на гідне життя тощо. Їх конкретне наповнення безпосередньо залежить від національного доходу країни і її політичного режиму; 4) права і свободи людини і громадянина за сферою їх реалізації у суспільному житті: а) особисті (громадянські) права – це природні, основоположні, невід'ємні права людини, які поділяють на фізичні і духовні: фізичні права – на життя, особисту недоторканість, свободу пересувань, вибір місця проживання, безпечне навколишнє середовище, житло та ін. Духовні права: на ім'я, честь, гідність, на справедливий незалежний і публічний суд (у конституціях багатьох держав особисті права поєднані в одну групу з політичними правами, такою підставою є переважно негативний характер обох); б) політичні права, які свідчать про можливості (свободи) громадянина активно брати участь в управлінні державою та громадському житті, впливати на діяльність різних державних органів, а також громадських організацій політичної спрямованості: право обирати і бути обраним до представницьких органів державної влади і місцевого самоврядування, право створювати громадські об'єднання і брати участь у їх діяльності, свобода демонстрацій і зборів, право на інформацію, свободу слова, думок, у тому числі свобода преси, радіо, телебачення та ін; в) економічні права, які свідчать про можливості (свободи) людини і громадянина розпоряджатися предметами споживання і основними чинниками господарської діяльності: власністю і працею, виявляти підприємливість та ініціативу в реалізації своїх здібностей і придбанні засобів для існування, беручи участь у виробництві матеріальних благ та інших благ; г) соціальні права, які свідчать про можливості (свободи) особи і громадянина вільно розпоряджатися своєю робочою силою, використовувати її самостійно або за трудовим договором (вибір виду діяльності, безпечні умови праці, гарантовані мінімальні розміри її оплати тощо), право на соціальне забезпечення, соціальне страхування, відпочинок, гідний рівень життя та ін.; д) культурні права, які свідчать про можливості (свободи) збереження і розвитку національної самобутності людини, доступу до духовних досягнень людства, і їх засвоєння, використання та участі у подальшому їх розвитку: право на освіту, навчання рідною мовою; на використання вітчизняних і світових досягнень культури і мистецтв, на вільно наукову, технічну і художню творчість; е) екологічні права, які свідчать про можливості (свободи) користуватися природним середовищем як природним середовищем проживання: право на сприятливе довкілля, охорону здоров'я від його несприятливого впливу, відшкодування шкоди завданої здоров'ю і майну екологічними правопорушеннями; на природокористування, на отримання повної і достовірної інформації про стан довкілля і його вплив на здоров'я населення; є) інформаційні права, які свідчать про можливості

користуватися різноманітністю правових послуг, заснованих на інтелектуальних інформаційних технологіях і технологіях зв'язку: право на доступ до інформації, право на розповсюдження інформації будь яким законним способом, право на захист від шкідливої інформації, право на інформаційні системи і т. ін. [41, с. 214–218].

На наш погляд, найбільш повною є класифікація основних прав і свобод запропонована О.Ф. Скакун, але з метою подальшого з'ясування понять «права» і «свободи» звернемось до їх трактування в юридичній літературі. Так, С.Я. Лихова вважає, що терміни «права» і «свободи» з позиції визначення об'єкта злочину вживаються як синоніми (це те, що складає зміст відносин, урегульованих нормами права) [13, с. 88]. Натомість П.М. Рабинович під правами розуміє певні можливості людини, які необхідні для її існування та розвитку в конкретних історичних умовах (лише категорія можливостей (свободи) дозволяє найбільш адекватно відобразити онтологічну соціальну суть прав людини), що необхідні для її існування та розвитку в конкретних історичних умовах і є загальними й рівними для всіх людей [42, с. 6]. Проте вчений розуміє права як певні свободи людини, її спроможність діяти певним чином або утримуватися від певних дій. На переконання П.М. Рабиновича принципова спільність понять «права людини» і «свободи людини» в тому, що вони відображають людські можливості, але вони є тотожними (відмінність між ними є відносною, вони розрізняються шляхами, засобами їх здійснення та забезпечення: права людини можуть бути здійснені за наявності юридичних засобів, механізмів, а свободи – можуть здійснюватися і без втручання держави) [42, с. 94–95].

Права, свободи та законні інтереси в юридичній літературі розглядаються як елементи правового статусу людини (іншим елементом такого статусу є обов'язки, які нерозривно пов'язані з правами, свободами та законними інтересами [43, с. 369–370]. С.В. Бобровник стверджує, що правовий статус людини (особи) – це система законодавчо встановлених та гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів і обов'язків особи [44, с. 78]. Натомість окремими вченими законні інтереси не виділяються як окремі елементи правового статусу людини і громадянина. Так, В.С. Нарсецян стверджує, що чітке розмежування між правами і свободами провести важко, оскільки всю сферу політичних прав із конкретно визначеними правомочностями також існують «свободи» та різниця в термінології є скоріше традицією, при цьому термін «свобода» покликаний підкреслити тільки широкі можливості індивідуального вибору, не окреслюючи результату, а термін «право» визначає більш конкретні дії людини [45, с. 227–229]. В.С. Нарсецян також зауважує, що різниця у використанні термінів «права» і «свобода» походить із традицій природничо-правових вчень (у сучасному правовому слововживанні термін «свобода» використовується для позначеної гарантованої правом сфери автономії суб'єкта, всередині якої він має право діяти за власними переконаннями і вибором, а термін «права» використовується для позначення правомочностей суб'єкта на конкретно визначену дію і поведінку, але ці терміни рівнозначні, оскільки право – це форма свободи, а свобода можлива лише у формі права

[45, с. 229]. Натомість О.Г. Кушнеренко та Т.М. Слинко розрізняють поняття «права» і «свободи» і вважають, що термін «право» означає міру можливої поведінки людини, здійснення дій, закріплених у нормативно-правових актах, а термін «свобода» – це філософська і правова категорія, яка означає самостійний вибір індивідумом або організацією варіанта своєї поведінки [46, с. 6-7]. І.О. Зінченко зазначає, що різниця між поняттями «право» і «свобода» є досить умовною і залежить від форми вираження можливостей людини та її поведінки при здійсненні своїх прав і свобод, а саме: коли йдеться про використання конкретних соціальних цінностей, то мається на увазі право (міру можливої поведінки, передбачених у нормативно-правових актах), а «свобода» – це можливість користуватися, розпоряджатися соціальним благом, щоб не порушувати права інших людей [47, с. 10–11].

Термін «свобода» визначається як надана людині можливість думати і поступати відповідно до своїх переконань, поглядів, домагатися досягнення своєї мети [48, с. 19]; можливість людини до активної діяльності відповідно до своїх бажань, потреб та інтересів, яка можлива за умов, що надаються суспільством [49, с. 57]; це діяльність, поведінка, дії людини, які здійснюються нею через бажання вибору, виходячи із власних переконань, інтересів, потреб, без примусу, відповідно до встановлених норм права [50, с. 31]; відсутність державного свавілля при встановленні легітимних, розумних та пропорційних обмежень реалізації людиною своїх справ (визначає сама, що робити, а що – ні) [51, с. 21].

Важливо звернути увагу на дослідження Н.Г. Шукліної, яка проаналізувала проблему тлумачення понять «права людини», «права людини і громадянина», «права особи» і дійшла висновку, що в сучасній юридичній літературі виокремилося два основні підходи до формування поняття «права людини»: 1) підхід, який побудований на особистісних засадах (акцентований антропологічний зріз у правах, тобто звертається увага на властивості людського в людині, і, по-друге, виділяється діяльний момент в індивідумі); 2) підхід, який виходить з прав людини як суспільних задач [52, с. 23].

Ю.М. Тодика вбачає відмінність між термінами «права особи» і «свобода особи»: права свідчать про можливість одержання певних соціальних благ, тобто права на отримання чогось, а свобода – це можливість для людини уникнути впливу з боку держави тих чи інших обмежень [53, с. 51]. Натомість О.Ф. Скакун різницю між термінами «права» і «свободи» вбачає в тому, що термін «права» визначає конкретні напрямки діяльності людини, тобто вказує міру її можливої поведінки, закріплену в нормативно-правових актах, а термін «свобода» підкреслює широкі можливості людини, не позначає конкретних результатів, а передбачає самостійний вибір індивідумом варіанта своєї поведінки (свобода слова, свобода думки тощо) [41, с. 172].

Є.В. Фесенко вважає, що право є компонентом об'єкта злочину, що на наш погляд є сумнівним, оскільки охороні підлягає не право, а суспільні відносини [54, с. 64].

Отже, виходячи з аналізу існуючих точок зору, можна прийти до висновку, що свободи людини – це сфери людської діяльності, в які держава не пови-

нна втручатися, вона лише з допомогою правових норм окреслює межі, на яких людина діє або не діє на свій погляд. Натомість права людини – це визнані і такі, що гарантуються державою можливості дій людини в описаній (указаній) законом сфері.

З метою остаточного вирішення проблеми родового об'єкта злочинів, що нами досліджуються, потрібно звернутися до структури родового об'єкта цих злочинів: 1) це суб'єкти або учасники суспільних відносин; 2) соціальний зв'язок (суспільно значуща діяльність) як зміст відносин; 3) предмет суспільних відносин (з приводу чого виникають відносини) [55, с. 78].

Як свідчить аналіз вивчених нами праць, які стосуються родового об'єкта злочинів, передбачених розділом п'ятим Особливої частини КК України, поза увагою дослідників залишилися суб'єкти відносин (переважно фізичні особи), які були складовим елементом об'єкта цих складів злочинів. Це, зокрема, виборці, фізичні особи учасники референдуму, власники житла, фізичні особи, які користуються поштовими послугами, телефонним зв'язком, послугами телеграфу та засобами зв'язку тощо, фізичні особи, які є отримувачами аліментів, або особи, які користуються опікою та піклуванням, непрацездатні батьки, які потребують коштів на їх утримання, діти, особи, щодо яких встановлена опіка чи піклування, особи усиновлені чи ті, щодо яких установлене удочеріння, журналісти, працівники, неповнолітні, вагітні жінки, матері, які мають дітей віком до 14 років або дітей інвалідів, громадяни, з якими укладені угоди щодо роботи за межами України, особи, яким невіплачена заробітна плата, стипендія, пенсія чи інші установлені законом виплати (громадянам), автори творів науки, літератури, мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, особи, які є авторами винаходу, корисної моделі, промислового зв'язка, топографії, інтегральної мікросхеми, сорту рослин, раціоналізаторської пропозиції, власники чи прихожани, яким належать релігійні споруди чи культові будинки, віруючі люди, священнослужителі, фізичні особи (люди), які беруть участь у релігійних віровчинках чи релігійних обрядах, громадяни, особи без громадянства та громадяни іноземної держави, щодо яких здійснюється порушення недоторканості приватного життя, фізичні особи (люди), які мають право на отримання освіти (щодо яких є незаконна відмова з прийнятті до навчального закладу або щодо яких була незаконна вимога оплати за навчання у державних чи комунальних закладах, пацієнти медичних закладів, щодо яких була незаконна вимога оплати за надання медичної допомоги в державних чи комунальних закладах охорони здоров'я). Крім того, однією із сторін суб'єктного складу досліджуваних відносин можуть бути, як свідчить судова практика, і профспілки, політичні партії, громадські організації тощо.

Чинне законодавство, а також практика досудового слідства, судова практика, що стосується злочинів проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина, підтверджують, що другою стороною суб'єктного складу досліджуваних суспільних відносин є як фізичні, так і юридичні особи. Фізичні особи другої сторони суб'єктного складу: це може будь-яка фізична особа або член виборчої комісії, службові особи (ст. 157 КК); будь-яка фізична особа, що досягла шістнадцятирічного віку (ч. 1 ст. 158 КК),

виборець, що досяг вісімнадцятирічного віку і має право голосу (ч. 4 ст. 158 КК), член виборчої комісії або комісії з референдуму (ч. 7 ст. 158 КК), член виборчої комісії чи комісії референдуму (ч. 8 ст. 158 КК), службова особа, яка має доступ до бази даних Реєстру, і будь-яка інша особа яка має права доступу до інформації в базах даних Реєстру (чч. 10, 11 ст. 158 КК); виборець, який бере участь у виборах або референдумі більше ніж один раз, член виборчої комісії (ст. 158-2 КК); будь-яка фізична особа, член виборчої комісії, будь-яка інша службова особа (ст. 158-2 КК); будь-яка фізична особа, що досягла 16-річного віку, члени виборчої комісії, комісії з референдуму або інша службова особа (ст. 158 КК); фізична особа, яка незаконно фінансувала виборчу компанію (ст. 159-1 КК); будь-яка фізична особа (ч. 1 ст. 160 КК) так і член комісії з референдуму або інша службова особа (ч. 2 ст. 160 КК); фізична особа, що досягла 16-річного віку або службова особа (ст. 161 КК); фізична особа, що досягла 16-річного віку або службова особа (ст. 162 КК); будь-яка фізична особа, що досягла 16-річного віку або службова особа (ст. 164 КК); особа, яка записана як матір або батько у свідоцтві про народження дитини або особи, прирівняні до статусу батьків: усиновлювач, вітчим, мачуха, особа, що взяла дітей на постійне виховання, або утримання (ст. 164 КК); рідні діти, усиновлені (удочеренені), а також пасинки і падчерки, які досягли 18 років (ст. 165 КК); призначені відповідно до закону опікунами або піклувальниками (ст. 166 КК); опікуни або піклувальники (ст. 167 КК); будь-яка фізична особа, що досягла 16 років (ст. 168 КК); будь-яка особа, що досягла 16 років, службова особа (ст. 169 КК); службова особа і будь-яка фізична особа, що досягла 16 років (ст. 170 КК); будь-яка особа за ч. 1 ст. 171 КК, а за ч. 2 цієї ж статті службова особа (ст. 171 КК); службова особа, на яку покладено обов'язок дотримання трудового законодавства: керівники підприємств, установ, організацій, власники, уповноважені ним особи, незалежно від форми власності (ст. 172 КК); службова особа підприємства, установи, організації окремі особи, уповноважені укладати угоди з працівником (ст. 173 КК); будь-яка фізична особа, що досягла 16-річного віку або службова особа (ст. 174 КК); керівник установи, підприємства, організації незалежно від форми власності (ст. 175 КК); будь-яка особа, що досягла 16 років, автор, коли ним приховано авторство іншої особи, службова особа (ст. 176 КК); будь-яка фізична особа, яка досягла 16 років, автор, службова особа (ст. 177 КК); приватна особа, яка досягла 16 років, службова особа (ст. 178 КК); фізична досягла 16 років, службова особа, керівник релігійної організації (ст. 179 КК); будь-яка фізична особа, що сповідує ту чи іншу релігію або належить до певної релігійної організації, священнослужитель, а з іншої сторони фізична чи юридична особа (ст. 180 КК); з однієї сторони фізична особа, а з іншої – як фізична, так і юридична особа (ст. 181 КК); фізична особа, а з другої фізична особа, службова особа або юридична особа (ст. 182 КК).

Вивчення соціальної функції суб'єктів відносин, тобто їх прав і обов'язків (статусу), має певну цінність, оскільки з'ясування суб'єктного складу відносин сприяє визначенню змісту самих відносин, надає можливість оцінити їх характер, обсяг цих відносин і межі дії закону. Отже, робити повний перелік

суб'єктів суспільних відносин (об'єкта злочинів проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина) немає необхідності. Важливо лише зрозуміти, що вони можуть мати різноманітні варіанти, які так чи інакше впливають на зміст відносин і межі кримінальної відповідальності. Про це свідчить і судова практика: суди правильно кваліфікували діяння лише тоді, коли встановлювали суб'єктів відносин, їх соціальний статус (роль) у суспільних відносинах.

Такий підхід до дослідження свідчить про те, що нас цікавлять не будь-які соціальні зв'язки, а зв'язки у межах діяльності з охорони відносин, які забезпечують умови з недоторканості приватного життя, зокрема, порушення недоторканості житла (ст. 162 КК); порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передбачаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ст. 163 КК); порушення недоторканості приватного життя (ст. 182 КК).

У контексті дослідження структури родового об'єкта злочинів проти недоторканості приватного життя для усвідомлення змісту цих відносин важливе значення має предмет відносин [56, с. 79]. Справедливим є твердження, що предметом суспільних відносин є те, з приводу чого або у зв'язку з чим існують самі ці відносини. Слід звернути увагу на те, що не можна змішувати предмет відносин з предметом зовнішнього світу, їх не можна посприяти, перенести тому, що це відносини і тільки [56, с. 134]. Предметом відносин у злочинах проти недоторканості приватного життя є те, з приводу чого виникають відносини, а не їх уречевлення (фізичне тіло тощо) [56, с. 132–134], тому слід погодитися з твердженням, що не самі речі і фізичні тіла є предметом відносин, а саме відносини з приводу умов, через які люди вступають між собою в той чи інший соціальний зв'язок [56, с. 134].

Отже, найбільш прийнятною є позиція, згідно з якою предметом відносин досліджуваних злочинів (стст. 162, 163, 182 КК України) є умови, що забезпечують охорону недоторканості приватного життя (за ст. 162 КК – це умови, що забезпечують незаконне проникнення до житла або іншого володіння особи; за ст. 163 КК – це умови, що забезпечують порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передбачаються засобами зв'язку або через комп'ютер; за ст. 182 КК – це умови, що забезпечують незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконну зміну такої інформації). Певною мірою ці питання на законодавчому рівні знайшли відображення і в кримінальних кодексах зарубіжних держав [57, 58, 59, 60, 61].

Висновки. Проведене дослідження дає змогу запропонувати таке визначення родового об'єкта цієї групи злочинів: «Родовим об'єктом злочинів, передбачених стст. 162, 163, 182 КК України, є суспільні відносини, що забезпечують умови, які забезпечують незаконне проникнення до житла або іншого володіння особи, порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної – інформації про особу або незаконну зміну такої інформації».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика / Л.Д. Гаухман. – [3-е изд., перераб. и дополн.]. – М.: АО «Центр «Юр Информ», 2005. – 457 с.
2. Матвійчук В.К., Присяжний В.М. Забруднення, засмічення та виснаження водних об'єктів: відповідальність, досудове і судове слідство та запобігання: Монографія / В.К. Матвійчук, В.М. Присяжний. – К.: КНТ, 2007. – 272 с.
3. Наумов А.В. Российское уголовное право: [курс лекцій]: В 3 т.: Т. 1. Общая часть / А.В. Наумов. – [4-е изд., перераб. и доп.] – М.: Волтерс Клувер, 2007. – 736 с.
4. Гришук В.К. Кримінальне право України: Загальна частина. [навч. посібник для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл.] / В.К. Гришук. – К.: Ін Юре, 2006. – 586 с.
5. Брайнін Я.М. Основні питання загального вчення про склад злочину / Я.М. Брайнін. – К.: Вид-во Київського університету, 1964. – 189 с.
6. Кудрявцев В.Н. Объективная сторона преступления / В.Н. Кудрявцев. – М.: Гос. изд-во юрид. лит. 1960. – 244 с.
7. Музика А.А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів / А.А. Музика. – К.: Логос, 1998. – 323 с.
8. Левицька Л.В., Мудрак Т.О., Сіренко О.В., Цимбал П.В. Кримінальне право України. Загальна частина: Навч. посібник / Л.В. Левицька, Т.О. Мудрак, О.В. Сіренко, П.В. Цимбал. – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2005. – 206 с.
9. Савченко А.В., Кузнецов В.В., Штанько О.В. Сучасне кримінальне право України: [курс лекцій] / А.В. Савченко, В.В. Кузнецов, О.Ф. Штанько. – К.: Вид-во Паливода А.В., 2005. – 640 с.
10. Матвейчук В.К. Уголовно-правовая борьба органов внутренних дел с преступным загрязнением водных объектов: Учебное пособие / В.К. Матвейчук. – К.: НИ и РИО Украинской академии внутренних дел, 1992. – 79 с.
11. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України: [Навчальний посібник] / В.Я. Тацій. – Харків: Українська юридична академія, 1994. – 80 с.
12. Борисов В.І. Основні проблеми охорони безпеки виробництва в кримінальному законодавстві України: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. – 12.00.08. – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / В.І. Борисов. – Харків, 1993. – 35 с.
13. Лихова С.Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (Розділ V Особлива частина КК України): Монографія / С.Я. Лихова. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський Університет», 2006. – 573 с.
14. Жмур Ю.М. Кримінально-правовий захист недоторканності житла в Україні: автореф. канд. дис. ... ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Ю.М. Жмур. – Запоріжжя: Класичний приватний ун-т., 2012. – 21 с.
15. Емельянов В.П. Терроризм и преступления с признаками терроризирования: уголовное-правовое исследование/ В.П. Емельянов. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 219 с.
16. Новоселов Г.П. Объект преступления / Г.П. Новоселов // Полный курс уголовного права: В 5 т.; под ред. докт. юрид. наук, проф. А.И. Коробеева. – Т. 1: Преступление и наказание. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2008. – С. 325–326.

17. *Андрушко П.П.* Злочини проти виборчих прав громадян та їх права брати участь у референдумі: об'єкт і система / П.П. Андрушко // Кримінальне право України. – 2006. – № 12. – С. 3–63.

18. *Пионтковский А.А.* Курс советского уголовного права. В 6 т.: Т. 2. Часть общая. Преступление / А.А. Пионтковский; [редкол.: Пионтковский А.А., Ромашкин П.С., Чхиквадзе В.М.]. – М.: Наука, 1970. – 516 с.

19. *Хохлова І.В., Шем'яков О.П.* Кримінальне право України. Загальна частина: [навчальний посібник для студентів юрид. спец. вищ. закл. освіти] / І.В. Хохлова, О.П. Шем'яков. – Донецьк: Норд-Пресс. – 2005. – 217 с.

20. *Турищева Н.Ю.* Преступления против избирательных прав на участие в референдуме / Н.Ю. Турищева. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2010. – 339 с.

21. *Андрушко П.П.* Злочини проти виборчих прав громадян та їх права брати участь у референдумі: кримінально-правова характеристика: Монографія / П.П. Андрушко. – К.: КНТ, 2007. – 328 с.

22. *Лапунин М.М.* Общая характеристика и классификация преступлений против конституционных прав и свобод человека и гражданина / М.М. Лапунин // Энциклопедия уголовного права. Т. 16. Преступления против конституционных прав и свобод человека и гражданина. – СПб.: Издание профессора Малинина, 2011. – С. 3–149.

23. *Зінченко І.О.* Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина / І.О. Зінченко // Кримінальне право України: Особлива частина: [підручник] / В.Я. Тацій, В.В. Сташис, І.О. Зінченко та ін.: за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К.: Юрінком Інтер; Х.: Право, 2002. – С. 92–123.

24. *Бабій А.П.* Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина / А.П. Бабій // Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник / За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Є.Л. Стрельцова. – Х.: Одиссей, 2009. – С. 69–103.

25. *Мельник М.І.* Злочини проти виборчих трудових та інших особистих прав: свобод людини і громадянина / М.І. Мельник // Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник (Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.). – Вид. 2-ге, переробл. та допов. / За ред. В.І. Мельника, В.А. Климентя. – К.: Атіка, 2008. – С. 106–152.

26. Сучасне кримінальне право України: [курс лекцій] / А.В. Савченко, В.В. Кузнецов, О.Ф. Штанько. – К.: Вид-во Полівода А.В., 2005. – С. 355–358.

27. *Гуторова Н.О.* Злочини проти політичних, трудових та інших особистих прав та свобод людини і громадянина / Н.О. Гуторова // Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – С. 60–90.

28. *Сутула О.С.* Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина / О.С. Сутула // Кримінальне право України: Загальна та Особлива частини: [навчальний посібник] / За заг. редакцією В.М. Стратонова. – К.: Істина, 2007. – С. 226–227.

29. *Хохлові І.В., Шем'яков О.П.* Кримінальне право України. Особлива частина: Навчальний посібник. – К.: Центр Навчальної літератури 2006. – 128 с.

30. *Шевчук В.М.* Преступления против избирательных, трудовых и других личных прав и свобод человека и гражданина / В.М. Шевчук // Уголовное право

України. Общая и Особенная части: Учебник; ответ. редактор Э.Л. Стрельцов. – Х.: ООО «Одиссей», 2005. – С. 313-321.

31. *Лихова С.Я.* Злочини проти громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина за кримінальним кодексом України (теоретико-правове дослідження): автореф. Дис. ... доктора юридичних наук: спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / С.Я. Лихова. – К., 2006. – 29 с.

32. *Александров Ю.В.* Преступление против политических и трудовых прав граждан: [лекция для слушателей факультета заочного обучения] / Ю.В. Александров. – К.: Киевская высшая школа МВД СССР, 1975. – 47 с.

33. *Семенюк О.О.* Злочини проти виборчих, трудових та інших прав і свобод людини і громадянина / О.О. Семенюк // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. – К.: Юрінком Інтер, 2016. – С. 369–529.

34. *Орлов Ю.В.* Родовий об'єкт злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму / Ю.В. Орлов // Юридична наука. – 2014. - №12. – С. 101–113.

35. Життєдіяльність // Вільна енциклопедія / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Життєдіяльність>.

36. Нормальний // Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/normalnij>.

37. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.: Ірпінь; ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

38. *Майданник О.О.* Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні / О.О. Майданник // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова ред. кол.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.». – Т. 3: К – М. – 2001. – 792 с.

39. *Матвійчук В.К.* Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: Монографія / В.К. Матвійчук. – К.: Національна академія управління, 2011. – 368 с.

40. *Шукліна Н.Г.* Конституційно-правовий статус людини і громадянина / Н.Г. Шукліна // Конституційне право України; за ред. д. ю. н., професора В.Ф. Погорілка: [підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти]. – К.: Наукова думка, 1999. – С. 200-220.

41. *Скакун О.Ф.* Теорія держави і права (енциклопедичний курс): Підручник. Видання друге, перероблене і доповнене / О.Ф. Скакун. – Харків: Еспада, 2009. – 752 с.

42. *Рабинович П.М., Хавронюк М.І.* Права людини і громадянина: [навчальний посібник] / П.М. Рабинович, М.І. Хавронюк. – К.: Атіка, 2004. – 186 с.

43. *Котюк В.О.* Загальна теорія держави і права: Навчальний посібник / В.О. Котюк. – К.: Атіка, 2005. – 325 с.

44. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник; за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 526 с.

45. Проблемы общей теории права и государство: [учебник для вузов] / Под общей ред. академика РАН, д.ю.н., проф. В.С. Нерсеяна. – М.: Норма, 2006. – 489 с.

46. *Кушніреко О.Г., Слинко Т.М.* Права і свободи людини та громадянина: [навч. посібник] / О.Г. Куніренко, Т.М. Слинко. – Х.: Факт, 2001. – 230 с.

47. *Зінченко І.О.* Кримінально-правова охорона виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина: Аналіз законодавства і судової практики: Монографія / І.О. Зінченко. – Харків: Видавець СПД ІФО Вапнярчук Н.М., 2007. – 420 с.
48. *Петрухин І.Л.* Человек и власть (в сфере борьбы с преступностью) / И.Л. Петрухин. – М., 1999. – 120 с.
49. *Воложанина М.Н.* Свобода личности как предмет социального философского анализа: автореф. дис. ... канд. философ. наук / М.Н. Воложанина. – М., 1991. – 20 с.
50. *Упоров И.* Категория «свободы» в уголовном праве России / И. Упоров // Уголовное право. – М., 2000. – С. 29–34.
51. *Шевчук С.* Судовий захист прав людини: Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. – К.: Реферат, 2006. – 39 с.
52. *Шухліна Н.Г.* Конституційно-правове регулювання прав і свобод людини і громадянина в Україні (проблеми теорії і практики): Монографія / Н.Г. Шухліна. – 295 с.
53. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине. Ю.Н. Тодика. – К.: Концерн «Видавничий дім Ін Юре», 2004. – 432 с.
54. *Фесенко Є.В.* Злочини проти здоров'я населення та система заходів з його охорони: Монографія / Є.В. Фесенко. – К.: Атіка, 2004. – 377 с.
55. *Тацій В.Я.* Состав злочину / В.Я. Тацій // Кримінальне право України Загальна частина: [підруч. для юрид. вузів і фак.]. / [М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.]; за ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Київ-Харків: Юрінком Інтер – Право, 1997. – С. 77–90.
56. *Матвійчук В.К.* Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: Монографія / В.К. Матвійчук. – К.: ВНЗ «національна академія управління», 2011. – 368 с.
57. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A I Lukashov, and D j, prof N F Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A I Lukashov and candidate of law E A Sarkisova, translated from Polish by D A Barilovitch. – St. Petersburg: "Yuridichesky Centei Press», 2001– 234 p.
58. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. – St. Petersburg: "Yuridichesky Center – Press", 2001. – 298 p.
59. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. – St. Petersburg: "Yuridichesky Center – Press", 2002. – 366 p.
60. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. – St. Petersburg: "Yuridichesky Center - Press", 2002. – 226 p.
61. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. – St. Petersburg: "Yuridichesky Center – Press", 2002. – 366 p.

REFERENCES

1. *Gauhman L.D.* Kvalifikacija prestuplenij: zakon, teorija, praktika / L.D. Gauhman. – [3-e izd., pererab. i dopoln.]. – М.: АО «Centr «Jur Inform», 2005. – 457 s.

2. *Matviichuk V.K., Prysiazhnyi V.M.* Zabrudnennia, zasmichennia ta vysnazhennia vodnykh ob'ektiv: vidpovidalnist, dosudove i sudove slidstvo ta zapobihannia: Monohrafiia / V.K. Matviichuk, V.M. Prysiazhnyi. – K.: KNT, 2007. – 272 s.

3. *Naumov A.V.* Rossijskoe ugovolnoe pravo: [kurs lekcij]: V 3 t.: T. 1. Obshhaja chast' / A.V. Naumov. – [4-e izd., pererab. i dop.] – M.: Volters Kluver, 2007. – 736 s.

4. *Hryshchuk V.K.* Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna chastyna. [navch. posibnyk dlia studentiv yuryd. fak.. vyshch. navch. zakl.] / V.K. Hryshchuk. – K.: In Yure, 2006. – 586 s.

5. *Brainin Ya.M.* Osnovni pytannia zahalnoho vchennia pro sklad zlochynu / Ya.M. Brainin. – K.: Vyd-vo Kyivskoho universytetu, 1964. – 189 s.

6. *Kudrjavcev V.N.* Obektivnaja storona prestuplenija / V.N. Kudrjavcev. – M.: Gos. izd-vo jurid. lit. 1960. – 244 s.

7. *Muzyka A.A.* Vidpovidalnist za zlochyny u sferi obihu narkotychnykh zasobiv / A.A. Muzyka. – K.: Lohos, 1998. – 323 s.

8. *Levytska L.V., Mudrak T.O., Sirenko O.V., Tsymbal P.V.* Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: Navch. posibnyk / L.V. Levytska, T.O. Mudrak, O.V. Sirenko, P.V. Tsymbal. – Irpin: Natsionalna akademiia DPS Ukrainy, 2005. – 206 s.

9. *Savchenko A.V., Kuznietsov V.V., Shtanko O.V.* Suchasne kryminalne pravo Ukrainy: [kurs lektzii] / A.V. Savchenko, V.V. Kuznietsov, O.F. Shtanko. – K.: Vyd-vo Palyvoda A.V., 2005. – 640 s.

10. *Matvejchuk V.K.* Ugolovno-pravovaja bor'ba organov vnutrennih del s prestupnym zagrjaznieniem vodnykh ob'ektiv: Uchebnoe posobie / V.K. Matvejchuk. – K.: NI i RIO Ukrainskoj akademii vnutrennih del, 1992. – 79 s.

11. *Tatsii V.Ya.* Obiekt i predmet zlochynu v kryminalnomu pravi Ukrainy: [Navchalnyi posibnyk] / V.Ya. Tatsii. – Kharkiv: Ukrainyska yurydychna akademiia, 1994. – 80 s.

12. *Borysov V.I.* Osnovni problemy okhorony bezpeky vyrobnytstva v kryminalnomu zakonodavstvi Ukrainy: avtoref. dys. ... dokt. yuryd. nauk: spets. – 12.00.08. – kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo / V.I. Borysov. – Kharkov, 1993. – 35 s.

13. *Lykhova S.Ya.* Zlochyny u sferi realizatsii hromadianskykh, politychnykh ta sotsialnykh prav i svobod liudyny i hromadianyna (Rozdil V Osoblyva chastyna KK Ukrainy): Monohrafiia / S.Ya. Lykhova. – K.: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskiy Universytet», 2006. – 573 s.

14. *Zhmur Yu.M.* Kryminalno-pravovy zakhyst nedotorkannosti zhytla v Ukraini: avtoref. kand. dys. ... stupenia kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.08 – kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo / Yu.M. Zhmur. – Zaporizhzhia: Klasychnyi pryvatnyi un-t., 2012. – 21 s.

15. *Emel'janov V.P.* Terrorizm i prestuplenija s priznakami terrorizirovanija: ugovolno-pravovoe issledovanie / V.P. Emel'janov. – SPb.: Juridichnij centr Press, 2002. – 219 s.

16. *Novoselov G.P.* Obekt prestuplenija / G.P. Novoselov // Polnyj kurs ugovolno-go prava: V 5 t.; pod red. dokt. jurid. nauk, prof. A.I. Korobeeva. – T. 1: Prestuplenie i nakazanie. – SPb.: Juridicheskij centr Press, 2008. – S. 325–326.

17. *Andrushko P.P.* Zlochyny proty vyborchykh prav hromadian ta yikh prava braty uchast u referendum: obiekt i systema / P.P. Andrushko // Kryminalne pravo Ukrainy. – № 12. – 2006. – S. 3–63.

18. *Piontkovskij A.A.* Kurs sovetskogo ugovnogo prava. V 6 t.: T. 2. Chast' obshhaja. Prestuplenie / A.A. Piontkovskij; [redkol.: Piontkovskij A.A., Romashkin P.S., Chhikvadze V.M.]. – M.: Nauka, 1970. – 516 s.

19. *Khokhlova I.V., Shemiakov O.P.* Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: [navchalnyi posibnyk dlia studentiv yuryd. spets. vyshch. zakl. osvity] / I.V. Khokhlova, O.P. Shemiakov. – Donetsk: Nord-Press. – 2005. – 217 s.

20. *Turishheva N.Ju.* Prestuplenija protiv izbiratel'nyh prav na uchastie v referendum / N.Ju. Turishheva. – SPb.: Izd-vo «Juridicheskij centr Press», 2010. – 339 s.

21. *Andrushko P.P.* Zlochyny proty vyborchykh prav hromadian ta yikh prava braty uchast u referendumi: kryminalno-pravova kharakterystyka: Monohrafiia / P.P. Andrushko. – K.: KNT, 2007. – 328 s.

22. *Lapunin M.M.* Obshhaja harakteristika i klassifikacija prestuplenij protiv konstitucionnih prav i svobod cheloveka i grazhdanina / M.M. Lapunin // Jenciklopedija ugovnogo prava. T. 16. Prestuplenija protiv konstitucionnyh prav i svobod cheloveka i grazhdanina. – SPb.: Izdanie profesora Malinina, 2011. – S. 3–149.

23. *Zinchenko I.O.* Zlochyny proty vyborchykh, trudovykh ta inshykh osobystykh prav i svobod liudyny i hromadianyna / I.O. Zinchenko // Kryminalne pravo Ukrainy: Osoblyva chastyna: [pidruchnyk] / V.Ya. Tatsii, V.V. Stashys, I.O. Zinchenko ta in.: za red. prof. M.I. Bazhanova, V.V. Stashysa, V.Ya. Tatsiia. – K.: Yurinkom Inter: Kh.: Pravo, 2002. – S. 92–123.

24. *Babii A.P.* Zlochyny proty vyborchykh, trudovykh ta inshykh osobystykh prav i svobod liudyny i hromadianyna / A.P. Babii // Kryminalne pravo Ukrainy: Osoblyva chastyna: Pidruchnyk / Za zah. red. d-ra yuryd. nauk, prof. Ye.L. Streltsova. – Kh.: Odissei, 2009. – S. 69–103.

25. *Melnyk M.I.* Zlochyny proty vyborchykh trudovykh ta inshykh osobystykh prav: svobod liudyny i hromadianyna / M.I. Melnyk // Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna: Pidruchnyk (Yu.V. Aleksandrov, O.O. Dudorov, V.A. Klymenko ta in.). – Vyd. 2-he, pererobl. ta dopov. / Za red. V.I. Melnyka, V.A. Klymenta. – K.: Atika, 2008. – S. 106–152.

26. Suchasne kryminalne pravo Ukrainy: [kurs lektsii] / A.V. Savchenko, V.V. Kuznietsov, O.F. Shtanko. – K.: Vyd-vo Polyvoda A.V., 2005. – S. 355–358.

27. *Hutorova N.O.* Zlochyny proty politychnykh, trudovykh ta inshykh osobystykh prav ta svobod liudyny i hromadianyna / N.O. Hutorova // Kryminalne pravo Ukrainy: Osoblyva chastyna: Pidruchnyk / M.I. Bazhanov, Yu.V. Baulin, V.I. Borysov ta in.; za red. prof. M.I. Bazhanova, V.V. Stashysa, V.Ya. Tatsiia. – K.: Yurinkom Inter, 2004. – S. 60–90.

28. *Sutula O.S.* Zlochyny proty vyborchykh, trudovykh ta inshykh osobystykh prav i svobod liudyny i hromadianyna / O.S. Sutula // Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna ta Osoblyva chastyny: [navchalnyi posibnyk] / Za zah. redaktsiieiu V.M. Stratonova. – K.: Istyna, 2007. – S. 226–227.

29. *Khokhlovi I.V., Shemiakov O.P.* Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna: Navchalnyi posibnyk. – K.: Tsentri Navchalnoi literatury 2006. – 128 s.

30. *Shevchuk V.M.* Prestuplenija protiv izbiratel'nyh, trudovykh i drugih lichnykh prav i svobod cheloveka i grazhdanina / V.M. Shevchuk // Ugolovnoe pravo Ukrainy. Obshhaja i Osobennaja chast: Uchebnik; otvet. redaktor Je.L. Strel'cov. – H.: OOO «Odissej», 2005. – S. 313–321.

31. *Lykhova S.Ya.* Zlochyny proty hromadianskykh, politychnykh ta sotsialnykh prav i svobod liudyny i hromadianyna za kryminalnym kodeksom Ukrainy (teoretyko-pravove doslidzhennia): avtoref. Dys. ... doktora yurydychnykh nauk: spetsialnist

12.00.08 – kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo / S.Ya. Lykhova. – K., 2006. – 29 s.

32. *Aleksandrov Ju.V.* Prestuplenie protiv politicheskikh i trudovykh prav grazhdan: [lekcija dlja slushatelej fakul'teta zaochnogo obuchenija] / Ju.V. Aleksandrov. – K.: Kievskaja vysshaja shkola MVD SSSR, 1975. – 47 s.

33. *Semeniuk O.O.* Zlochyny proty vyborchyykh, trudovykh ta inshyykh prav i svobod liudyny i hromadianyna / O.O. Semeniuk // Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrainy / D.S. Azarov, V.K. Hryshchuk, A.V. Savchenko [ta in.]; za zah. red. O.M. Dzhuzhi, A.V. Savchenka, V.V. Chernieia. – K.: Yurinkom Inter, 2016. – S. 369–529.

34. *Orlov Yu.V.* Rodovyi obiekt zlochnu nezakonne znyschennia vyborchoi dokumentatsii abo dokumentiv referendumu / Yu.V. Orlov // Yurydychna nauka. – 2014. – №12. – S. 101–113.

35. Zhyttiediialnist // Vilna entsyklopediia [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Життєдіяльність>.

36. Normalnyi // Slovnyk ukrainskoi movy. Akademychnyi tлумachnyi slovnyk (1970-1980) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://sum.in.ua/s/normalnijnyj>.

37. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) / [uklad. i holov. red. V.T. Busel]. – K.: Irpin; VTF «Perun», 2005. – 1728 s.

38. *Maidannyk O.O.* Konstytutsiini prava, svobody ta oboviazky liudyny i hromadianyna v Ukraini / O.O. Maidannyk // Yurydychna entsyklopediia: V 6 t. / Redkol.: Yu.S. Shemshuchenko (holova red. kol.) ta in. – K.: «Ukr. entsykl.». – T. 3: K – M. – 2001. – 792 s.

39. *Matviichuk V.K.* Teoretychni ta prykladni problemy kryminalno-pravovoi okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha: Monohrafiia / V.K. Matviichuk. – K.: Natsionalna akademiia upravlinnia, 2011. – 368 s.

40. *Shuklina N.H.* Konstytutsiino-pravovyi status liudyny i hromadianyna / N.H. Shuklina // Konstytutsiine pravo Ukrainy; za red. d. iu. n., profesora V.F. Pohorilka: [pidruchnyk dlja studentiv yurydychnyykh spetsialnostei vyshchykh zakladiv osvity]. – K.: Naukova dumka, 1999. – S. 200–220.

41. *Skakun O.F.* Teoriia derzhavy i prava (entsyklopedychnyi kurs): Pidruchnyk. Vydannia druhe, pereroblene i dopovnene / O.F. Skakun. – Kharkiv: Espada, 2009. – 752 s.

42. *Rabynovych P.M., Khavroniuk M.I.* Prava liudyny i hromadianyna: [navchalnyi posibnyk] / P.M. Rabynovych, M.I. Khavroniuk. – K.: Atika, 2004. – 186 s.

43. *Kotiuk V.O.* Zahalna teoriia derzhavy i prava: Navchalnyi posibnyk / V.O. Kotiuk. – K.: Atika, 2005. – 325 s.

44. Teoriia derzhavy i prava. Akademychnyi kurs: Pidruchnyk; za red. O.V. Zaichuka, N.M. Onishchenko. – K.: Yuryнком Inter, 2006. – 526 s.

45. Problemy obshhej teorii prava i gosudarstvo: [uchebnik dlja vuzov] / Pod obshhej red. akademika RAN, d.ju.n., prof. V.S. Nersecjana. – M.: Norma, 2006. – 489 s.

46. *Kushnireko O.H., Slynko T.M.* Prava i svobody liudyny ta hromadianyna: [navch. posibnyk] / O.H. Kunirenko, T.M. Slynko. – Kh.: Fakt, 2001. – 230 s.

47. *Zinchenko I.O.* Kryminalno-pravova okhorona vyborchyykh, trudovykh ta inshyykh osobystyykh prav i svobod liudyny i hromadianyna: Analiz zakonodavstva i sudovoi praktyky: Monohrafiia / I.O. Zinchenko. – Kharkiv: Vydavets SPD IFO Vapniarchuk N.M., 2007. – 420 s.

48. *Petruhin I.L.* Chelovek i vlast' (v sfere bor'by s prestupnost'ju) / I.L. Petruhin. – M., 1999. – 120 s.

49. *Volozhanina M.N.* Svoboda lichnosti kak predmet social'nogo filosofskogo analiza: avtoref. dis. ... kand. filosof. nauk / M.N. Volozhanina. – M., 1991. – 20 s.
50. *Uporov I.* Kategorija «svobody» v ugovnom prave Rossii / I. Uporov // *Ugovnoe pravo*. – M., 2000. – S. 29–34.
51. *Shevchuk S.* Sudovi zakhyt prav liudyny: Praktyka Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u konteksti zakhidnoi pravovoi tradytsii. – K.: Referat, 2006. – 39 s.
52. *Shuklina N.H.* Konstytutsiino-pravove rehuliuвання прав i svobod liudyny i hromadianyna v Ukraini (problemy teorii i praktyky): Monohrafiia / N.H. Shukhlina. – 295 s.
53. Konstitucionno-pravovoj status cheloveka i grazhdanina v Ukraine. Ju.N. Todika. – K.: Koncern «Vydavnychi dim In Yure », 2004. – 432 s.
54. *Fesenko Ye.V.* Zlochyny proty zdorovia naseleння ta systema zakhodiv z yoho okhorony: Monohrafiia / Ye.V. Fesenko. – K.: Atika, 2004. – 377 s.
55. *Tatsii V.Ya.* Sklad zlochyну / V.Ya. Tatsii // *Kryminalne pravo Ukrainy Zahalna chastyna: [pidruch. dlia yuryd. vuziv i fak.]*. / [M.I. Bazhanov, Yu.V. Baulin, V.I. Borysov ta in.]; za red. profesoriv M.I. Bazhanova, V.V. Stashysa, V.Ya. Tatsiia. – Kyiv-Kharkiv : Yurinkom Inter – Pravo, 1997. – S. 77–90.
56. *Matviichuk V.K.* Teoretychni ta prykladni problemy kryminalno-pravoi okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha: Monohrafiia / V.K. Matviichuk. – K.: VNZ «natsionalna akademiia upravlinnia», 2011. – 368 s.
57. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A 1 Lukashov, and D j, prof N F Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A I Lukashov and candidate of law E A Sarkisova, translated from Polish by D A Barilovitch. – St. Petersburg: "Yuridichesky Centei Press», 2001– 234 p.
58. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. – St. Petersburg: "Yuridichesky Center – Press", 2001. – 298 p.
59. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. – St. Petersburg: "Yuridichesky Center – Press", 2002. – 366 p.
60. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. – St. Petersburg: "Yuridichesky Center – Press", 2002. – 226 p.
61. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. – St. Petersburg: "Yuridichesky Center – Press", 2002. – 366 p.

Матвійчук В.В. Родовий об'єкт злочину порушення недоторканості приватного життя

У статті проведено дослідження родового об'єкта злочину, передбаченого статтею 182 Кримінального кодексу України. Розглянуто найбільш поширені історичні та сучасні концепції об'єкта злочину в теорії кримінального права. Також досліджено та узагальнено існуючі точки зору на родовий об'єкта злочину порушення недоторканості приватного життя. Сформульовано авторське визначення родового об'єкта злочину порушення недоторканості приватного життя

Ключові слова: родовий об'єкт злочину, структура, недоторканість приватного життя, відносини, соціальний зв'язок, предмет відносин.

Матвейчук В.В. Родовой объект преступления нарушение неприкосновенности частной жизни

В статье проведено исследование родового объекта преступления, предусмотренного статьей 182 Уголовного кодекса Украины. Рассмотрены наиболее распространенные исторические и современные концепции объекта преступления в теории уголовного права. Также исследованы и обобщены существующие точки зрения на родовой объект преступления нарушение неприкосновенности частной жизни. Сформулировано авторское определение родового объекта преступления нарушение неприкосновенности частной жизни.

Ключевые слова: *родовой объект преступления, структура, неприкосновенность частной жизни, отношения, социальная связь, предмет отношений.*

Matviichuk V. A Generic Object of a Crime of Violation of Inviolability of Private Life

In this article a generic object of a crime under the Article 182 of the Criminal Code of Ukraine is researched. The most popular historical and modern criminal law concepts of a generic object of a crime are studied. The existing today opinions on the generic object of a crime of violation of inviolability of private life are described and analyzed. The authorial definition of a generic object of a crime of violation of inviolability of private life is suggested.

Key words: *Generic Object of a crime; Structure; Inviolability of Private Life; Relations; Social Connection; Matter of Relations*

Стаття надійшла до редакції 08.09.2016